

S6E9. Johan Peter Koch: I telt under kollapsende gletsjer

Vores fire ekspeditionsdeltagere ligger i et telt. De vågner pludselig om natten og til en voldsom larmen. Larmen er så overdøvende, at Koch siger til en af deltagerne, at han skal lige åbne teltdøren. Ud igennem teltdøren ser de så, hvordan isen omkring dem i denne her 35-40 meter høje sænkning, altså hvor de har de her stejle gletsjerkanter, de begynder simpelthen at falde. Det, som gør dem måske mest bange, er, at lige pludselig bliver der fra havbunden presset en hajfinneformet, sort gletsjerknold op, som banker sig op igennem bunden på det sted, hvor de ligger i nærheden af. Og derfra er det bare med at tage benene på nakken.

I lytter til Den Yderste Grænse. Jeg hedder Bjørn Harvig. I denne sæson dykker vi ned i de mest utrolige overlevelseshistorier blandt opdagelsesrejsende og eventyrere. I dag dykker vi ned i J.P. Kochs ekspedition med islandske heste tværs over Grønlands indlandsis i 1912-13. Med i studiet og til at føre os nogenlunde sikkert over isen har jeg Jan Kongstad. Velkommen, Jan.

Jo, tak skal du have.

Du er historiker, arbejder tæt sammen med Arktisk Institut, og så er du forfatter til bogen "Skal vi krepere her som dyr?" som netop omhandler J.P. Kochs ekspedition.

De spurter over flere spalter, barbenede og bare i underbukser og overtøj. Den ene har godt nok husket at få sine kamikker med. Og da lyden begynder at aftage, og tingene er ved at falde til ro, så samles de alle fire igen og ser så på, hvad der egentlig er sket og anrettet. Og der ser man så, hvordan en stor del af gletsjerfronten ligger og vælter rundt ude i fjorden. Og de her isklodser har altså dampskibstørrelse, som Koch skriver i sin dagbøger. Og nogle af dem er endda blevet kastet op i det opstigningssted, hvor de ligger. Altså, havde det været for eksempel en uge tidligere, så havde deres telt ligget lige der, hvor alle de her klodser ligger, og ingen af dem havde overlevet, heller ikke deres heste.

Jan, hvem er disse fire mænd?

Altså, Johan Peter Koch er faktisk en ret erfaren ekspeditionsmand, må man sige. Han har været med på Amdrup-ekspeditionen, han har udarbejdet kort over Island for generalstaben, og det er et meget, meget svært tilgængeligt område, og det gør han i 1902-4. Og der lærer han den islandske hest at kende - det kommer vi til senere - som en meget, meget sej og viljestærk hest, kan man sige. Og han har også været med på Danmark-ekspeditionen, hvor han faktisk får... Det, man tit snakker om, det er, at man har den officielle leder og så den reelle leder, og der vil jeg nok sige, at det var ham, der reelt set var lederen, når det kommer til stykket, og i hvert fald da Mylius-Erichsen er død. Det er også ham, der sammen med den grønlandske slædekusk Tobias Gabrielsen finder Brønlund og dagbogen, der fortæller, at de to andre er omkomne. Koch gør også det, at han sletter den sidste punkterede linje af Grønlandskortet med sit dygtige arbejde som kortmand.

Og det, der er det spændende ved den her ekspedition, er, at de skal faktisk igennem nogle steder, som han har tegnet lidt, men de kommer også igennem nogle steder, som er fuldstændigt ukendte for andre folk.

Den anden vigtige person her er Alfred Wegener. Alfred Wegener eller Alfred Lothar Wegener har Koch lært at kende på Danmark-ekspeditionen, og de har boet sammen i det hus, der hedder "Villaen." Og sammen har de egentlig udtænkt den her ekspedition. Wegener er en... I Tyskland er han faktisk et ret velanskrevet navn. Der er også noget, der hedder Alfred Wegener Instituttet. Det ligger i Bremen. Han er egentlig meteorolog.

Jam, Wegener er jo meget begejstret for Koch, altså for deres tid sammen oppe på Grønlandsekspeditionen.

Ja, meget. Han ser voldsomt meget op til ham, og han siger, at han håber, at han en gang kommer til at skulle lede en ekspedition, og så vil han gøre fuldstændig ligesom Koch. De har forskellige personligheder. Det er så en anden snak. Men senere hen laver han jo en ekspedition i 1929 også til Grønland, og hvor, ja...

Vi skal have introduceret de to andre mænd. Jeg husker, at du i din fantastisk fine bog også omtaler ham som "den forrygende islandske tømrer"?

Ja, han var ikke alene tømrer, han var jo også bonde, og han var i det hele taget kyndig inden for en lang række områder. Det er også ham, der reparerer deres motorbåd senere hen på ekspeditionen. Han kan ufatteligt mange ting. Han forbedrer også deres vi-

denskabelige udstyr. Og vi kommer senere hen ind til noget, hvor han er fabelagtig dygtig. Han er meget, meget fingersnild, men det kommer vi til senere hen.

Vigfús Sigurðsson.

Ja, Vigfús Sigurðsson. Og grunden til, at han kun kaldes Vigfús, det er, fordi man i Island også på dette tidspunkt har en tradition for at kalde folk ved fornavn. Efternavne bruger man ikke så meget. Det finder man også ud af, hvis man skal finde et telefonnummer i Island. Det gjorde jeg engang. Der skal man kende fornavnet og ikke efternavnet. Så det er meget, meget sympatisk, synes jeg. I det hele taget... under hele den her ekspedition er de her des, de her mennesker, for de bliver aldrig dus af en eller anden sjov grund.

Det var måske tiden.

Jeg tror, det er tiden. Men man skulle tro, at det, som de kommer igennem, det gør, at... Men der holder man meget på faconen. Jeg tror, det sidder så dybt i dem, så det kunne de aldrig gøre.

Så har vi den sidste mand, matrosen Lars Nielsen Larsen.

Lars Nielsen Larsen er kommet til...

Meget sent, Jan.

Ja, og det gør han faktisk, mens de sejler fra Akureyri, som ligger på Nordisland. De har først lavet en prøveekspedition tværs over Island på nær 30 kilometer og så selvfølgelig tilbage igen. Og så for at tage til Grønland. Og der bliver Lars Nielsen Larsen ansat. Han er 25 år, og han er egentlig et meget ubeskrevet blad, men han er et menneske, som er utroligt rolig. Han er ikke særligt højtråbende. Han holder sig meget tilbage. Han siger ikke så meget, han gør bare hvad han får besked på. Jeg skal lige sige, at fra Island har de også en hund med sammen med hestene. Men det er mere for hyggenes skyld.

Altså, Jan, det er sådan et gennemgående efterhånden i denne sæson tema, at alle vores store ekspeditions mænd har små dyr med. Umberto Nobile har en lille skødehund med, der hedder Titina. Og hvem er der ellers? Det er Ada Blackjack, der har sin lille kat med, der hedder Victoria på Wrangel Island. Og nu har vi altså et par gutter her, der også har en hund med. Hvorfor er den med?

Jamen, jeg tror simpelthen, at man gerne vil have et eller andet at hygge sig med, fordi der bliver nogle mørke perioder. Altså mørket gør, at det er meget rart at have noget at kæle med og lege med og så videre. Og så har de jo hestene selvfølgelig også, men på det her tidspunkt betragtes de nok mere som motorer, som skal trække noget, ikke?

Der ligger ikke en hest i fodenden?

Ikke endnu. Men det kommer senere, skal jeg lige hilse og sige. Det er jo også det, du måske også kunne sige til mange ekspeditioner, vi taler om, i hvert fald på Grønland og indlandsisen, at mange af de her slædekuske får et særligt forhold til hundene eller i hvert fald nogle af deres hunde. Og det kommer, og det kan være et meget, meget stærkt bånd. Og for os, der ikke rigtig har husdyr, så kan det være lidt svært at forstå. Men her betyder det virkelig meget. Og jeg tror, det har noget med... af mentalhygiejniske årsager, som man må sige med et fremmedord, der har det en stor betydning.

Jan, hvad er planen med denne her ekspedition hen over indlandsisen? Hvad er J. P. Kochs tanker?

Tanken var egentlig, at man gerne ville inde på Dronning Louise Land for at undersøge det, fordi man mente, de få gange man var der på Danmark-ekspedition, at der var et andet dyreliv der. Dronning Louise Land er det, man kalder en nunatak. Det vil sige, det svarer til en ø omgivet af is og ikke af vand. Og det vil sige, at de her nunatakker kan være temmelig store. Og jeg mener, at de kom frem til, at Dronning Louise Land dengang måtte være på størrelse med Sjælland, mener jeg. Om det passer, det ved jeg ikke. Men det viser noget om, at for dem har det virket temmelig voldsomt og dermed også interessant. Men ellers så er det meningen, at der skal foretages meteorologiske undersøgelser, og så vil de gerne studere gletsjerne, og det er navnlig Koch, der vil det. Blandt andet morænedannelser og så videre. Så de kommer til at foretage en hel masse prøver og borer og så videre, som vi måske kommer ind på senere.

Om bord på skibet fra Island har de jo heste. Seksten heste med. Og også et overvintningshus.

Ja, det har de.

Hvad sker der, da de ligesom lander i Grønland?

Da de ankommer til Grønland... Det tager to dage at læsse skibet. Det gælder om at komme ud hurtigst muligt. Og der læser man alt af. Og derfra for at komme ind mod Dronning Louise Land har de hjemmefra lagt en plan. Det holder aldrig i Arktis, og det gør det så heller ikke her. Men i princippet er det sådan, at vi har hestemændene. Det er så Wegener og Vigfús. Og så har vi sømændene, som er Koch og Larsen. Og der er så en motorbåd med og en pram, så noget af det skal slæbes. De håber på, at de kan nå at sejle frem så tæt til Storstrømsbræen. Og hestefolkene skal have hestefoder og andre ting med frem, og de følger så en landrute, som er meget større. Altså, afstanden fra Dronning Louise Land til Danmarkshavn er i lige linje omkring 90-100 kilometer, altså i fugleflugt. Men hvis man forestiller sig en graf over valutakurser og sådan noget, så kan man se, så svinger den op og ned. Og sådan er deres rute også. Hvis man trækker sådan en graf ud, så vil den måske være dobbelt så lang. Altså, det er virkelig lange afstande, vi taler om.

Det forsøger man så at fragte frem. Og de bliver adskilt, selvfølgelig, fordi Kochs lille motorbåd på fire heste, som ingenting kan, på grund af stærk strøm og isen, der har ligesom sit eget åndedræt nogle gange fører is ud af fjorden og andre gang ind af fjorden. Og der ender de på et tidspunkt og bliver så også isoleret fra hinanden i 23 dage. Allerede dér begynder de at være bange for, hvad er der sket? Altså, de kan jo ikke komme i kontakt med hinanden.

Og de har ikke fået bygget deres hus endnu.

Det er vi langt fra endnu. Men det er jo klart, at det at kunne koordinere det uden at have de midler, som vi har i dag, har været et kæmpeproblem, og der har været rigtig meget angst omkring det. Fordi hvis den ene part af dem forsvinder, hvordan skal de andre så klare sig? Altså, der er virkelig mange problemer omkring det.

Og Jan, så har vi nogle store dyr med os.

Ja.

Og der dukker mange spørgsmål op her, udover hvordan de skaffer føde til de her heste og så videre - det vil jeg spørge dig om lige om lidt. Hvad er Kochs plan? Hvorfor har han heste med og ikke hunde?

Jamen, det er, fordi de skal som de første forsøge at slå sig ned og leve dér i nærheden af indlandsisen. Det er der ikke nogen, der har gjort før dem, så de har 20 ton materialer med.

Hold nu op!

Ja, og proviant naturligvis. Og ikke mindst hestefoder også, så vidt det nu kan lade sig gøre. Og for at kunne nå at komme derind inden mørketiden og alle de andre forhold, der er, så havde man skulle have... Hvis man havde haft brugt hunde, skulle man have haft mange flere hunde. Man skulle have haft mange flere slædekørere med. Det havde været en kæmpe operation lige pludselig, og så havde man også skullet håbe på, at fjorden og vandet var frosset til, så man kunne benytte sig af de her hundeslæder. Så det gjaldt om egentlig at komme så langt frem som muligt, før frosten sætter ind, hvor man faktisk er rigtig glad for, at der er frost på isen, normalt når man kører med hundeslæde. Og også fordi de her dyr skal jo bære nogle enorme laster. Jeg mener, at selve huset, som de bygger, som er samlet på Hærens Tøjhusværksteder, vejer fire ton i sig selv. Så det skal deles op. Og når man så også tænker på de ujævnheder, de møder, og sumpede områder nu her om sommeren og senere hen ujævnheder, så er der altså mange problemer, hvor de er bange for at miste, hvad de har. En af gavlene har jo vinduer, og så vil det være skidt, hvis de går i stykker, selvfølgelig.

Fortæl om etableringen af den her camp eller det her overvintringssted. De får bygget Borg.

De får bygget Borg. Efter de er kommet op fra deres opstigningssted, så finder de ud af, at overfladen på Storstrømmen, som de skal hen over, for at komme hen til Dronning Louise Land, den er så furet og ujævn og er nærmest som en labyrint, så at hvis de skal

nå at komme derhen i god tid og kunne etablere stedet, så vil det svare til... Altså, dér hvor de er på dette tidspunkt, hvor de tager beslutningen, der er der 40 kilometer ind til Dronning Louise land. Og de regner med, det tager fem dage for én tur, og de skal have ti ture.

Åh nej!

Ja. Så det er der overhovedet ikke tid til. Altså, de kan se, at det når vi ikke. Så de finder et sted, hvor de kan bygge det her hus og går så i gang med det. Det viser sig også, mener de så, at det giver dem faktisk nogle fordele.

Altså at etablere lejren på gletsjeren i stedet for at komme frem til Dronning Louise Land?

Ja. Og her mærker de så også, når de så endelig har fået bygget, hvordan gletsjeren stadigvæk giver sig og rykker.

Men hvordan går de rundt - altså hestene?

Jamen, der går et stykke tid, inden de kommer op, fordi hestene må helst ikke få kulde og direkte blæst. Det kan de simpelthen ikke tåle. Så de skal stå i læ. Så da huset er rejst... Og det fylder 33 kvadratmeter, og så er der også en stald til fem heste, har de nu. Der er et mørkekammer, og så er der en indgang, som de så udvider senere hen med noget sne, så de har et depotrum, for de skal også foretage nogle målinger indvendigt.

Jan, har de nu fem heste? Begynder hestene ret tidligt at dø og gå bort eller hvordan?

Ja, fordi det starter med, at da læsser hestene af, så er der fem heste, som de binder. Og så lader de de andre bare gå i land. Men de her heste er så vilde, så de galopperer, og de forsvinder og stikker af. Nu skal de lige først have fanget dem igen, og det går der nogle dage med, og én hest opgiver de at finde. Så der er den første røget. Altså, det er ligesom "Ti små cyklister," nærmest, ikke? Og så er der en eller nogle få tilbage. Og så sker der det, at henad vejen... Der sker også det, at en hest falder igennem isen. Den

bærer så en petroleumsdunk, og det ætser den på siderne, så de prøver på at holde liv i den, men det ender så med, at den er de også nødt til at skyde.

Åh nej!

Og sådan er der, efterhånden som de kommer frem og kan se, at nu står huset, og der er egentlig kun plads til seks heste - så er de nødt til at aflive nogle stykker for at have plads til dem. Og det kød lader man så fryse. Det ligger jo i dybfryseren i forvejen. Og så skærer man det så op, og så kan man bruge det til senere brug. Og det bruger man blandt andet til hestefoder.

Så hestene spiser hestene?

Ja, det gør de.

Ligesom med slædehundene, der også spiser...

Ja, ja. Jeg tror, det kommer bag på rigtig mange, og det gjorde det også på Koch og de andre, at de kunne lide det... Eller "lide det"! Der var ikke andet. Der var hø, og der var lavet regnskab over, hvor meget hø de måtte få og så videre. Og man har også lavet faktisk noget kraftfoder til dem, som er udviklet her i Danmark på Landbohøjskolen. Og det viser sig så senere, at der er nogle mangler omkring det.

Jan, det er jo faktisk sådan, at nu får de etableret Borg, deres overvintringssted. Men den her scene, du malerisk startede med at beskrive, hvor isen kælver, det er jo faktisk før, de får etableret deres overvintringsstred. Fortæl afslutningen på den scene, du startede med.

Jamen altså, afslutningen er jo, at teltet står der stadigvæk, og de kan ikke flytte det. Og lige ved siden af teltet er der faktisk en fraspaltning fra en af siderne på bræen, som altid i den tid teltet har stået der læner sig sådan lidt skråt ind over teltet. Og Wegener er utroligt bange for at kravle tilbage til det, og han vil gerne have det væk, og at de skal flytte det. Men både Vigfús og Koch siger, at det kan ikke lade sig gøre, fordi vi kan komme op, pga. kørevejene er væk, og hvad ved jeg. Altså, der er alle mulige forklaringer på, at de er nødt til at kravle tilbage i teltet, også selvom de kan være hunderædde

for, at kælvningen skal fortsætte senere.

Ingen af dem sover rigtig. De står tidligt op og går i gang igen, for ingen kan holde tanken ud om, hvad der vil ske. Fordi der kommer stadigvæk knagende og gnistrende lyde fra isen. Men det, de også finder ud af, det er, at hestestalden er urørt i den forstand, at den ene side er faldet ned og er væltet, og så er der opstået en revne lige ved den ene væg af hestene. De står ovre i den ene side og er temmelig bange, selvfølgelig, men ellers er der ikke noget i vejen. Det eneste, de kan være bekymrede for, det er egentlig mere Lars Larsen. Det er hunden Glóð, de kan de høre hyle et eller andet sted. De kan bare ikke finde ud af, hvor den er henne. Og den har ligget på en høsæk tæt ved teltgavlen, og der er der faldet en stor, tung - tre-fire tons tung - gletsjerknold ned. Og der regner de med, at det kunne være der, hunden havde ligget. Men det ville være meget tæt på teltet, og den har også ramt den flage, som teltet står på, og derfor har det været væltet rundt og drejet rundt faktisk også. Det, der sker, det er så, at i dagene efter får de så flyttet det her telt...

Hvor er Glóð? Hvor er hunden?

Jamen, den kommer dagen efter. Om morgenen så ligger den foran teltdøren. Ha ha!

De har faktisk frygtet, den ligger mast under en kæmpe isklods?

Ja, de har regnet med, at den var har været såret, og så regner de så med, at så kan det være, at den er død næste morgen, når de vågner. Men den farer rundt og er en glad og lykkelig hund, som den plejer at være.

Gudskelov!

Ja, så det, der sker, er egentlig, at det der kræver arbejde, udover at man skal genoprette køreruten, og det viser sig, at den er ikke så hårdt medtaget, som de frygtede... Så har de alligevel en hel del pakkenelliker og proviant, som de bruger det meste af dagen på at hive op af forskellige i gletsjerspalter. Og meget af det er stort set urørt. Og så er de selvfølgelig også lidt bange for, om husdelene, som de nu skal sætte op senere hen, hvordan de er berørt. Fordi senere hen er der en slæde, der vælter med den del af huset, hvor der også er vinduesglas og sådan noget i. Så de håber jo det bedste. Og så er det jo så, at vi er i gang med at etablere Borg. Jeg skal lige sige, at hestene bliver nede

i sænkningen i nogle dage endnu, fordi de kan ikke tåle at komme op på indlandsisen og stå i kulde og træk. Fordi der er frostgrader, som virkelig af sig lader sig mærke. Altså, da Vigfús løber op, så bløder hans tæer senere hen, fordi det er jo skarp is, de løber i. Og det ved man jo også fra hund: De kan også godt bløde ret meget, faktisk. Og det mærker han i hvert fald på den hårde måde.

Jan, uheldene forfølger dem.

Ja, det gør de.

Vi har hørt om isen, der kælver her. De får etableret deres hus Borg, og så rammer ulykken faktisk Koch.

Så kommer der en ulykke mere. Det er der egentlig meget uskyldigt, fordi Koch kunne godt tænke sig at tegne et tværsnit af højdeforskellen fra fjordens overflade - den frosne overflade - og vejen op til Borg. Hvor stor højdeforskellen egentlig er. Og ham og Lars Larsen tager så afsted. Og Koch er bevæbnet med sin teodolit, et vinkelmålingsapparat, som man blandt andet kan bruge til at udstikke en kurs med. Man kan simpelthen finde en retning, hvor man skal hen, med den.

Og som er usandsynligt vigtig, fordi det er det, de skal bruge, når de skal krydse indlandsisen.

Ja, den er usandsynligt vigtig. Og Koch har faktisk fået tilbudt to, hvor han så svarede dengang, han fik tilbudt dem, at han kunne ikke rigtig se, hvad han skulle bruge dem til.

Altså to styks. Ha ha!

Ja. Man vidste jo aldrig, om... Altså, det er altid rart at have et reservehjul, ikke? Men det mente han ikke, han havde brug for. Der er så kommet nogle flere spalter i isen på vej ned. De skal ned i sænkningen for at lave de første målinger - altså dér, hvor de er kommet op fra. Og Lars Larsen går forrest, og han har sådan en stav med, for han skal lige mærke, hvordan er forholdene. Han prikker i den. Det gør man også, når man er ude på isen for se, om isen er tyk nok. Tør man stole på det? Og han kommer over den første spalte, og Koch følger troligt efter. Og den anden spalte kommer Lars Larsen og-

så over uden problemer. Men det gør Koch ikke. Han forsvinder, suser ned og banker panden imod gletsjerkanten i den spalte, han nu er på vej ned i med fuld hammer. Han forsøger, skriver han bagefter, at holde sig bevidst. Han er bange for at blive bevidstløs, så på vej ned kæmper han for og håber på, at det skal ende godt.

Hvor dyb er den?

Jamen, det er nok et fald på 8-10 meter frit fald. Og der havner han så på en form for fraspaltning inde i den her spalte sådan nogenlunde halvvejs, og den havner han på, og der slår han så sit ben ganske alvorligt. Og han råber op til Lars Larsen, er stadigvæk svimmel og ør og ved, at det her er noget værre lort. Og så råber han op til ham, at han skal skynde sig tilbage til Borg, og der skal de have soveposer, snore, rebstige, og hvad man nu kunne tænke sig - en slæde - for at han kan komme op, fordi det her er ret alvorligt. Og Lars Larsen skynder sig tilbage. I den tid, Lars Larsen er væk, og der kan godt gå mere end en time... Og manden ligger et lille sted. Han har fået klappet sig ligesom en rede rundt og opdager så, at teodolitten er væk. Men for at holde humøret oppe, taler han med sin hustru Marie og synger kraftigt og med høj røst sange, simpelthen for også at være bange for ikke at falde hen i søvn, fordi han ved, det her er ikke godt at falde i søvn - navnlig med et ben, der gør ondt ad helvede til.

Har vi nogen anelse om, hvad han siger til sin kone?

Nej, det skriver han ikke meget om. Men han har tidligere skrevet i sin dagbog til sin kone, at han er nok måske ved at være for gammel til de her ekspeditioner. Men det var altså tidligere endnu. Det her er jo først lige begyndelsen på det værste, jo.

Men noget af et mirakel: Han rammer jo nærmest en pude halvvejs nede i sprækken.

Ja, det helt ufatteligt. Hvis han var fortsat ned, havde vi talt måske om 21 meter, tror jeg, de måler den til senere.

Hvordan får de ham op, Jan?

Jamen, de får ham op ved, at de sænker en rebstige ned, men der er han ved at besvime flere gange. Han kan ikke selv kravle op. Han har kun det ene ben. Men Lars Lar-

sen, som jo er sømand, laver hurtigt et pælestik og hejser det ned til ham, og så kan han tage det op om benet og helt op til skrævet, og så kan han hægte sig fast, og så slæber de ham så op, de her 8-10 meter op. Og der bliver de allesammen chokeret, fordi mandens ansigt er smurt ind i blod, fordi han har jo banket kraniet ind i væggen. Det her er jo ligesom asfalt eller beton, ikke? Det er jo et meget hårdt materiale. Og de får ham op på slæden og pakket ham nogenlunde ind. Det viser sig så, at han har haft den ene fod ude og har fået forfrysninger i den, da de kommer hjem. Men de er bare glade for at have ham hjemme. Men han har det rigtig skidt.

Du har taget et billede med, som er taget... Jeg ved ikke, præcis hvornår, Jan, men ikke lang tid efter ulykken. Den gode J. P. Koch sidder jo nu her i en sofa inde i Borg med et stort sår i hovedet. Fortæl, hvad vi ser på billedet.

Jamen, det er et stykke tid siden, den her forfærdelige ulykke er sket. Og det, man ser, er, at han læser i en bog, og han ryger pipe. Navnlig det sidste tog man som et rigtig godt tegn. Altså, rygning betød meget i denne her periode.

Hvis man kan ryge, så kan man leve.

Så er der håb. Ja, det er jo det, der ligger i det. Han har nogle gevaldige sår i panden, og så er hans ben hævet voldsomt op. Det kunne man også se på hans kamik. Altså, allerede på kamikken, da man kommer hjem, kan man se, at den er ret gal den her. Så man får listigt fået den væk, og de prøver på at sammenligne også med det andet ben. Og det er mere, når han drejer benet, det gør skrigende ondt. Og han sover jo ikke i mange dage på grund af smerter. Men her har han altså fået det bedre og kan begynde at humpe lidt.

Hans ben er pakket ind på en eller anden måde.

Ja, de har haft noget særligt gazebind med fra Danmark, som er godt til at køle lidt ned med. Det er vigtigt. Man kan jo sige, at han har fået rigeligt af kulde i forvejen. Men det er ret væsentligt, når man har forstuvet ankel. Det har jeg prøvet mange gange, og jeg ved, jeg sætter pris på en kold pose i hvert fald. Han virker sådan set meget overlegen, sådan som han sidder der og kigger, nærmest som om det ikke rager ham så meget. Han sej gut, må jeg sige.

Jan, jeg blev meget overrasket, da du viste mig det her billede. Udover at det er utroligt smukt, og kvaliteten står helt skarpt, så var jeg helt overrasket over, hvordan der så ud inden i Borg. Prøv at fortælle, hvad der hænger på væggene og så videre. Jeg troede, man var inde i sådan en helt bar og rå hytte.

Ja. Det, man ser, er, at der er et bord med en hel masse ting og sager på. Der er også tobaksdåser og sådan noget, kan jeg se. Men der er også et billede af hans hustru, som ligger ved en mark på en skråning. Og der er andre billeder, blandt andet af en gård. Han er jo nede fra Lolland af, så det kan være, det er det, man ser. I det hele taget er der bøger, og der er vældig hyggeligt. Der også et skakbræt, fordi Wegener og ham spiller skak og bruger aftenerne til det. Men ellers læser de videnskabelige artikler og så videre. Og der ser faktisk rigtig sommerhushyggeligt ud.

Det er jo det. Overraskende nok.

Ja. Der hænger også et navigationsinstrument af de ældre. Og ja, det er sådan set egentlig det. Han har et hyggeligt hjørne derovre.

Jan, hvad tænker de nu? Altså, ekspeditionschefen har været nede i en gletsjersprække og har muligvis brækket benet. Er de bange for, at ekspeditionen slutter her?

Som Wegener skriver: Han er simpelthen bange for, at nu... Hvad skal de gøre? Ikke her, hvor billedet er taget, men før det, hvor manden har forfærdelige smerter: Hvad skal vi nu? Skal vi tilbage til Danmarkshavn? Fordi mange gange har nogle af de her ekspeditionsfolk... og danske fangere, blandt andet Ejnar Mikkelsen, som få uger forinden er blevet reddet af en norsk sælfangerskude. Og skibet Godthåb skulle også lede efter dem. Men der er de altså blevet undsat. Der er jo ikke nogen sælfangere på det her tidspunkt af året. Det er jo først faktisk dér, da de landede i sin tid i juni-juli, så skal man derned og så den lange, hårde vej tilbage med en mand, der er svært tilskadekommen - Det ved de ikke. Så der er egentlig kun to smutveje. Den ene er at flygte tilbage til Danmarkshavn eller flygte frem over isen.

Ja, sådan kan man godt sige det.

De snakker også lidt om Ammassalik, men hvordan fanden de skal komme derhen, aner de jo ikke en bjælde om. Og der ville det have været meget smart med nogle hunde, selvfølgelig, hvis man skulle have taget en tur langs isen på den måde. Men det har de jo ikke.

Jan, udover at Koch har slået benene, så er der noget, der er endnu værre, og det er, at han har tabt den teodolit.

Ja, det nævnte jeg lige kort, og det er faktisk en temmelig stor katastrofe for dem. Lige umiddelbart lyder ulykken, og nu er den skid slået, så lad os komme videre. Men her er der faktisk tale om en voldsom katastrofe, fordi det er jo hele deres pejleudstyr, der egentlig er forsvundet. Så det kan være svært for dem at finde nedstigningsstedet, som allerede er blevet anlagt i 1911.

Altså nedstigningsstedet ovre på den anden side.

Ja, hvor der er et depot, hvor der er fødevarer og mad til dem.

Der er blevet lagt et depot ud til dem, der hedder Prøven, og det er det, de skal gå efter. Hvordan i alverden finder de vej, nu når de ikke har teodolitten?

Det er lige præcis det! De skulle ikke gå ret mange, ja bare en tiendedel af en millimeter forkert, så rammer de jo flere kilometer ved siden af i den anden ende. Det er jo 1200 kilometer, de skal over indlandsisen.

Vi har den gode Vigfús, islændingen. Det er det manden, der løser problemet.

Ja, det er ham, der er vores helt uovertrufne tekniker.

Hvad er det, han får skabt?

Jamen, han får skabt - formentlig også i samarbejde med Koch, fordi Vigfús er jo ikke navigatør... Men han får lavet det, man kalder en jakobsstav. Og på den måde kunne de skyde sig ind... Det er noget med breddegrader og minutter. Og Koch mener faktisk, efter de har lavet nogle forsøg senere hen, er der er måske en afvigelse på fem minut-

ter, mener jeg, at Koch skriver. Så de håber på, at det her er godt. Så det er sådan set det næste problem.

Men det er jo noget af et mirakel, at Vigfús overhovedet får skabt den her jakobsstav.

Ja, det er det. Altså, han er utroligt fingernem. Han reparerer og bådmotoren, da de er på vej med at trække noget af godset frem, hvor den overhovedet ikke vil fungere ordentligt. Det er noget med kædeetrækket. Og så forbedrer han også deres videnskabelige udstyr, som ikke fungerer ordentligt og optimalt. Så han er virkelig en fantastisk dygtig mand.

Og Jan, så er det jo en ekspedition, hvor vi... Jeg troede, at vi for længe siden skulle op på den indlandsis, men størstedelen af denne historie er jo faktisk inden, de overhovedet kommer i gang med deres krydsning.

Nej, jamen vi er overhovedet ikke startet endnu! Ha ha! Det svarer til, at du kan se støvlen, men du skal lige have den på også. Og efter der er gået lidt tid, og det begynder at gå mod lysere tider, så laver de også nogle rekognosceringsture. Vi skal også lige huske på, at nogle gange er der jo månelys, og det hjælper også en del. Og jeg har hørt nogen sige, at selv Jupiters lys kan gavne, når der er fuldstændig bælgravende mørkt.

Okay!

Men ellers, når de begynder at vænne deres syn til lysforholdene, så begyndte de også at tage nogle små ture. Også for at røre hestene, som har stået meget i stalden og har ikke godt af at være urørt. Det er der jo ingen af os, der har. Og de lægger så en rute, som de prøver og håber på kommer til at fungere.

Lad os komme derudad, Jan.

Ja. Det land, de kommer til at betræde, en stor del af det... Noget af det er kendt fra Danmark-ekspeditionen, men de begynder også at begive sig ind i ukendt land, hvor ingen har været før dem. Og derfor ser vi også, at nu dukker der nogle navne op, som stadigvæk hænger ved den dag i dag. Det er jo fantastisk for Grønlands østkyst, at det er ligesom sådan et kartotek af hændelser og begivenheder, tidlige ekspeditioner, nav-

ne, stednavne. Altså, det er pudsige navne, nogle af dem har. Og de popper også op, efterhånden som de kommer frem.

Og de har hestene med.

Det er hestene, der skal trække læsset.

Hvor mange heste er der tilbage, Jan?

Jamen, nu er der så de her fem heste tilbage.

Men de starter med at krydse indlandsisen med de fem heste, de har tilbage.

I starter med at gå over indlandsisen med de her fem heste. Og de får bygget nogle depoter. Og de skal op over nogle jøkler, som er temmelig stejle, så de skal også nogle gange hakke trapper ud. Og nogle gange finder man snoede veje mellem en bjergside og så selve gletsjeren, hvor man lige kan klemme sig igennem. Mange gange opstår der jo stormvejr, frost. 41 graders frost er der på et tidspunkt. Og der sker der altså også en ulykke. Jeg ved ikke, om jeg skal nævne det?

Jo, endelig!

På den jøkel, som de har døbt Borgjøkelen... Den er meget stejl og glat, altså ligesom glas, kan man sige. Og der kommer de endelig op efter en ordentlig svedetur, også med hestene, som er dødhamrende trætte. Man kan sige, at det er sjovt nok at kravle op, men alle, der har prøvet på at kravle nedad, ved også, at det kan være et problem.

Ja, lige så vanskeligt.

Ja, lige præcis. Så de har haft tre slæder med, nogle lette skislæder, kalder de det. Og da de så skal ned, så fører Koch forsigtigt de her heste ned, og Vigfús skubber først den ene slæde ud over den her bræ, som er glasklar og glat som ind i helvede, og de er fiser ud over kanten. De går ikke i stykker, for der ligger noget i sneen nedenfor. Den næste farer også rigtig godt afsted. Den tredje har en lidt anden vinkel og løber ikke der hen over isen, som de havde regnet med. Og så sker der det, at Vigfús har prøvet på at

rette den op, og han står, og nu begynder han at glide. Og han prøver på at holde balancen. Og han har ikke noget at holde fast i. Han vælter og prøver med fingrene at ligesom holde imod og grave sig ned. Han har egentlig bare vanter på, men prøver på alligevel at holde sig fast. Farten stiger, og han er på vej ned over gletsjerpanden, altså fronten. Og Koch går med hestene nedenfor, og lige pludselig ser han Vigfús komme farende som en kugle skudt ud af en kanon, og han havner altså ti meter længere henne i en større snedrive. Og de hører ikke mere, indtil de ser, at han langsomt begynder at kravle sig ud og får fat på nogle af slæderne. Koch er hurtigt henne hos ham, men kan se, at han virker nogenlunde frisk, så han går igen. Og det er senere hen nået noget, Vigfús er lidt sur over, at han ikke spurgte lidt mere ind til ham. Men Koch er jo vant til, at Vigfús kan klare alt. Så han har ikke smerter, mente han, siden han kunne stå op.

Jamen, hvordan har det det sammen, de her gutter? Altså, i modsætning til mange af de andre ekspeditioner, hvor der er interne stridigheder, så lader det, som om de har et meget stærkt kammeratskab.

Jamen, de har ikke den der mørketidsskummel, som Koch snakker om. Den eksisterer ikke hos dem. Der kan være lidt en gang imellem, men det holder de for sig selv. Og den, der egentlig nævner det, er Vigfús. Han skriver jo, at søndagen er det værste. Der sidder og Koch og Wegener, og enten spiller de skak, og det kan han ikke, eller også læser de en hel masse litteratur. Og han kunne egentlig godt tænke sig et slag kort. Og han skriver sådan lidt syrligt, at Wegener og Larsen siger, at de kan ikke spille kort. Og han er sådan lidt...

Det må de da kunne lære.

Det må de da kunne lære. Men det gider de så ikke. Så det synes han faktisk er det værste: Det er de der infame søndage. Men ellers deler de jo deres dage op i, at tre af dem står op klokken 6 om morgenen, og den fjerde får lov til sove en halv time længere, og det går så på tur. Og de har deres faste rutiner. Én gør rent og ordner inde i huset. Den anden muger ud inde hos hestene, og det går også på skift. Og som Vigfús skriver, at det gør Koch også.

Ja, de har meget respekt for ekspeditionslederen.

Og det, at han gør det samme som dem, det gør, at han i hvert fald over for Vigfús vinder voldsom megen og stor respekt, fordi han gør det.

Fortsætter det her stærke kammeratskab hen over indlandsisen?

Ja, det gør det. Ja, det fortsætter hele vejen hen. Der kan også være indimellem, så er Wegener også uenig med Koch, men der er ikke nogen tvivl om, hvem det er, der bestemmer. Og de fleste gange, så går det efter omstændighederne... Det kunne være værre, hvis man kunne sige det sådan. Ha!

Men Jan, det lader til, de bliver mere og mere pressede, når de skal hen over isen. Nu går de mod vest og mod Prøve, som er det her sted, de skal ned til.

Ja. Altså, bare den tid, der går med at etablere depoterne... Altså, hvis man nu forestiller sig, at man siger A, B og C. C er det første depot. Fra C skal vi have noget til B. Og når man så har fået fra B, skal man tilbage til C for at komme tilbage til Borg for at få lidt at spise. Sådan kører man frem og tilbage. Og så fra B igen til A og tilbage fra A til B, have lidt at spise der, ikke tage det hele med, selvfølgelig. Hele tiden bygger man op trinvis, og til sidst har man fået alt på plads til, at man kan fyre den af, og så er det farvel til Borg på et tidspunkt.

Så det er vigtigt at forstå, at rejsen over indlandsisen ikke er én lang, men at det er med udgangspunkt fra Borg hen over isen.

Med depoter, ja, hele tiden. Man trækker halen med sig, efterhånden som man så kommer op. Og så er der så ikke mulighed for at lave flere depoter, for så skal man bare hen over isen og håbe på det bedste.

Så vidt jeg husker, så begynder de ikke at have meget mad tilbage?

Ja, det sker flere gange. Men de forlader Borg den 20. april. To dage forinden er Wegener og Lars Larsen taget tilbage til en af deres udgangspunkter på den anden side af fjorden for at levere en besked om ekspeditionens hidtidige forløb og skifte den ud med den, der ligger der i forvejen af hensyn til pårørende.

En vardeberetning.

Simpelthen en vardeberetning. Det er det eneste kommunikationsmiddel til omverdenen, man har. Og det er ikke bare af hensyn til, hvor man skal lede efter dem. Det er også af hensyn til, hvad der er sket, men også af hensyn til familien, naturligvis, for de ved allesammen, at det her kan indebære døden for dem. Ingen har været der før, der hvor de er, jo. Så hvor fanden skal man lede? Flyvningen er lige startet. Og det er noget, Koch også interesserer sig for. Men den kommer vi måske også til senere.

Jan, vi er ude på isen, og de er på vej mod Prøven, det her sted, hvor deres depot er. De er ved at være efterhånden rigtig sultne.

Ja. Jeg er lige nødt til at sige, at Prøven er en koloni. Der er en kolonibestyrer der. Og Prøven er faktisk en lillebitte ø, der ligger lige ud for en halvø på vestkysten, og det er den, de skal prøve på at signalere til, når de kommer over på den anden side. Men inden da så er de altså på vej over indlandsisen, og allerede dér er de bange for at blive meget forsinkede, fordi hestenes fodertilstand faktisk ikke er sådan, som man havde håbet og troet på. De er nødt til først at slå to heste ned på grund af sygdom. Og de kan ikke rigtig fungere. Og så er de nødt til at slå en hest ihjel på grund af mangel på foder. Og så har de to heste tilbage, og sådan fortsætter det hele vejen hen over indlandsisen, indtil de har én hest tilbage. Den hest kerer de sig meget om, og den er meget, meget dårlig og sneblind. De lægger den op på slæden og trækker den hele vejen. I perioder trækker de den hen til iskanten. En snesporer har fulgt dem et stykke af vejen. Det har jeg altid undret mig over. Isen sukker og falder lidt sammen under dem. Det er hunden skidebange for, og den farer rundt og vil op på slæden og er rigtig nervøs. Lige pludselig ser de rævespor langt inde på isen. Er der er Nunaland, som man snakker om? Altså et skjult land inde i indlandsisen, hvor man mener, at der er en sjælden rensdyrace...

Hvor der måske er grønt.

Og måske er grønt. Og nogle talte tidligere om, at det kunne være, at der var vikinger, altså folk der stadigvæk levede tilbage fra den tid, nu hvor de havde været frosset inde.

Det var jo sådan, at alle deres videnskabelige resultater, dagbøger, journaler, billeder, vi har siddet og talt om, faktisk var ved at gå tabt til slut. Fortæl om det.

Ja. Altså, i korthed går det ud på, at man har jo samlet alle sine materialer, journaler og dagbøger, som du nævner, har man samlet i en stor medicinkasse. Den vejer 40 kilo. Og de har ikke lyst til at kravle hen over en elv. På en eller anden måde får de skubbet nogle sten ud i den her elv, ligesom hoppesten, til at komme over på den anden side. Og da ingen af dem kan løfte den og balancere i denne her rivende elve, som er kold ad helvede til, så binder de snore i begge ender, altså i håndtagene på den, og så vil de ligesom løfte og slæbe den over. Der sker det, at der springer et af disse reb, og kassen falder i vandet, og Vigfús hopper efter den og får den reddet i land. Desværre er der sket det, at låget på den er gået op. Og mens han står klaprende og frysende, så skyn-der Wegener og Koch så at lægge det ud, så det kan tørre, for heldigvis er der solskin. Men ellers havde alt jo været ødelagt. Og jeg tør vædde på, at det ville have ramt dem altså på deres psyke voldsomt hårdt, at alt det arbejde ville være fuldstændig spildt, hvis det havde været taget af strømmen, og man ikke kunne få fat på det.

Langt om længe kommer de så over til vestkysten og kan se alle de her bjerge. Og det gør dem lidt nervøse, for hvor fanden er Pingut, som bjerget hedder, som de skal til. Der er jo så mange bjergtoppe, så hvilken en skal vi vælge? Men de fortsætter stadigvæk med at holde den kurs med den jakobsstav, som Vigfús har lavet.

Navigationinstrumentet.

Der faktisk har været forbavsende præcist. Koch har også med en hjemmelavet azimut-tabel og med skyggen fra sin isstav lavet nogle beregninger og målinger, som de har kunnet sammenligne med. Og nu er de altså kommet over. Og de kan ligesom ikke finde nedstigningsstedet. Fordi Lundager, som har været tilknyttet ekspeditionen, som har været der tidligere for at lave depotet, han skulle lave nogle toninger, som man kalder det, altså nogle skitser af, hvordan der ser ud i området. De kan ikke få det til at passe på nogen måde. Han har tilsyneladende ikke været langt nok oppe for at kunne få den tilstrækkelige afstand.

De står jo dødssultne med et forkert kort.

Nej, det er senere med kortet. Men de finder nedstigningsstedet, og det er ikke andet end 500 meter derfra. Så det har været umådeligt præcis, det måleapparat som Vigfús har lavet. Så de kommer ned og finder depotet og får noget at spise. Hesten, som har

overlevet hele vejen frem til iskanten, den står tilbage ved deres telt oppe på isen. Og de får spist, og de to dårligst gående, det er Wegener og Larsen, de går tilbage for at tage sig af hesten. Men det viser sig, at den vil ikke spise længe. Den vil ikke mere, så de skyder den. Det er de nødt til, altså rent medlidenhedsdrab. De ville jo gerne have haft den med hjem. Hvordan fanden de så ville have fået den ned fra isen, det aner jeg ikke, for de skal jo kravle tyve meter ned for at komme væk. Det er dog en anden snak. Men Larsen og Wegener beslutter, at de er nødt til lave en rekognoscering for at se, hvordan fanden kommer vi ud herfra? Og så er det jo så, at der sker det, at de kommer tilbage efter to dage, udmattede, tager en ordentlig søvn. De har været igennem regn og fugt, og til tider har de også været meget vildfarne. Nu skal de afsted allesammen. De behøves ikke tænke på hesten. De skal også på et tidspunkt til at lave en hjemmelavet færge, fordi de skal faktisk til at sejle over en fjord, der hedder Laksefjorden, for at kunne komme videre i retning af Prøven. Det er også en lang historie, hvor de farer rundt i en labyrint og må gå om igen, og de er dødhamrende trætte. Og den proviant, de har den... De er ved at løbe tør for den nu. Og de sparer meget på den. De er dødtrætte. De har smerter allesammen. De kommer over den her fjord sammen med hunden Glóð. Og glóð betyder glød på islandsk. Og de er meget, meget trætte, og der er meget regn, og der er sne, og der er slud, og de kan næsten ikke bevæge sig længere. Det bjerglandskab, de er endt i, er meget stejlt og meget kuperet, og det svarer overhovedet ikke til de kort, som de ellers har fået med hjemmefra. Og der er vi så tilbage til det, som du spurgte om før med de her kort. De passer simpelthen ikke. Dér, hvor der er tegnet en kystlinje, som minder om strandengen, der er det lodrette klipper. Så de skal gå måske 4-500 meter op og ned ad nogle bjergkamme.

Og Prøven er langt væk.

Langt væk. Det ligger ude på en ø. Så de skal ned et sted, hvor de kan signalere til Prøven. De går ned, hvor de tror, de er. Der er så en fjord eller en odde, som ikke er på tegningen. Der er de kommet ud et forkert sted, for de kan ikke se Prøven, og der kommer åbenbart måske heller ikke nogen til. Tilbage igen for at se, hvor de så skal hen. Altså, nu er det på lykke og fromme, det her. Tiden løber på alle mulige måder, og de har faktisk ikke rigtig mere at spise. De får lavet en lillebitte hytte af nogle sten, hvor de ligger meget, meget tæt. De har en sejldug med, som de også kan signalere med, hvis det nu skulle være. De ligger så tæt, så hvis én vil vende sig, så skal alle de andre også vende sig. Og der er klamt og koldt. Næste dag forsøger de igen. Alle har det dår-

ligt. De kan kun gå 30 meter og må kravle tilbage. Og Koch er virkelig på skideren nu, hvis man kan sige sådan, fordi han siger, at han synes nærmest, de skal opgive, skal lægge deres dagbøger i varde, og han er altså fuldstændig smadret. Han kan ingenting. Vigfús, som har været den stærkeste af dem allesammen - han har båret de tungeste byrder på hele turen, hvor de er kommet ned fra indlandsisen. 40 kilo har han båret, hvor de andre har "kun" i anførselstegn båret 30 kilo. Han kan heller ikke mere. Han er fuldstændig slidt op. Så er det så, at de venter nogle dage, og der er ikke mere mad nu. Altså, det har de brugt. Og petroleummen vil ikke rigtig tænde den lyng, der er, fordi den er våd. Og det hele er noget lort for at sige det ligeud. Så de beslutter sig for at slagte hunden, fordi noget skal de jo have. Så den glade skødehund, som de har haft meget fornøjelse af, den skal så aflives. Det gør Vigfús så, og han skærer dens kød ud i forskellige størrelser og tykkelser, så de har til nogle dage. Og nu begynder de så at koge det her dyr.

Og de andre ser, at der er lidt lysning, lidt sol, hvor de er. Ellers har der været fuldstændig tåget, så de kan næsten ikke se fjorden. Men der opstår så nogle huller i det her skydække. Og Wegener er den eneste, der står op. De andre sidder ned og spiser. Så kigger han, og så synes han, "Hvad fanden er det? Det dér isbjerg går lidt hurtigere end de andre. Og er det ikke et sejl? Hvad er det for noget?" Og så råber han til de andre, "Der er en båd dernede, for helvede!" Og det er nok sagt på Deutsch, ikke? Og de andre kommer op og frem med kikkerten. Jo fandme, det er sgu en båd. Og så gør de en helvedes masse larm og ballade, og geværet bliver fyret af. De larmer og støjer og råber og skriger og løber ned ad den her meget stejl skrænt, som de er på. Altså, de folk, som knap nok har kunnet vende og dreje sig om, har lige pludselig fået ekstra kræfter, og ingen ved, hvor fanden de kommer fra. Koch overhaler Wegener, og Wegener var egentlig den, der var mest frisk, fordi han ville fandme ikke dø. Han ville fandme videre. Det er ham, der sørger for, at mange af tingene ordnes her og nu, hvor Koch ellers har været den svage og har været fuldstændig weg vom Fenster, som man siger på tysk.

Hvem er i båden?

Det er faktisk en præst, der hedder Kemnis, og han er på vej med nogle konfirmander, der skal til konfirmandforberedelse i Upernavik. Og på grund af den larm, der er fra fjorden - der er heldigvis ekko - så vender skibet om, og de stævner så ind et sted mod kysten. De ved jo ikke, hvor de er endnu, så derfor bliver de ved med at råbe de andre

ind, indtil de lige pludselig får kontakt med dem, hvor de er på vej op. Og så er de så reddet. Så er den skid slået, kan man sige. Ha ha ha!

Den Yderste Grænse er produceret af Kontoret Juhl og Brunse for Nationalmuseet og Radio LOUD med Bjørn van Overeem som sikker kaptajn bag lyden. En særlig tak til Alaska Film and Video Production Resource og Arktisk Institut. Find serien på www.vorestid.dk eller dér, hvor du normalt finder dine podcasts.